

Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi köz- és magánjog tanszék

Tézisek

Czigler Dezső Tamás:

***Az európai nemzetközi (kollíziós) magánjog és családi jog főbb
kérdései c. doktori értekezéséhez***

Témavezető:

Prof. Dr. Vörös Imre
egyetemi tanár,
az MTA levelező tagja

Győr
2011

Tartalom

I. A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJAI ÉS AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK.....	3
1. A kutatás tárgya.....	3
2. A dolgozat megírásának céljai.....	3
3. Az alkalmazott kutatási módszerek	5
II. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI ÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAL.....	5
1. A négy fejezet, mint a munka főbb pillérei	5
2. Az egyes fejezetek tartalma.....	6
III. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA	8
1. Hasznosulás a gyakorlati jogélet szemszögéből	8
2. Hasznosulás az akadémiai szcéna szemszögéből	8
3. De lege lata megjegyzések	8
a) Az uniós kollíziós jog önállósodása	8
b) Az állampolgársági elv háttérbe szorulása.....	9
c) A harmadik államokból származók jogainak bővülése.....	9
d) Beavatkozás a tagállamok „intimszférába”	10
e) Eltérő célok: az európaizálás és a nemzetközi-globális jogrend érték koncepciójának érvényesülése a tagállamok szempontjainak rovására.....	10
4. De lege ferenda megjegyzések	11
a) Az uniós kollíziós jog általános részének megteremtése	11
b) A kollíziós jog töredezettségének megszüntetése	14
c) A területi töredezettség kezelése	16
d) A kimaradó területek kodifikálása	16
e) A Stockholmi Programban rögzített tervek az uniós joganyag fejlesztésére vonatkozóan.....	18
IV. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI A KUTATÁS TÁRGYÁBAN	20

I. A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJAI ÉS AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

1. A kutatás tárgya

A dolgozat egy dinamikusan fejlődő és aktuális területtel, az Európai Unió nemzetközi (kollíziós) magánjogával és családi jogával, annak hátterével és fontosabb jogforrásaival foglalkozik. Az e területen hozott, töredezett tárgyi hatályú szabályok azt határozzák meg, hogy bizonyos – alapvetően nemzetközi elemmel rendelkező – jogviszonyokra mely állam jogát kell alkalmaznunk. A szabályok legtöbbször közvetlen hatállyal bír és közvetlenül alkalmazandó hazánkban is. A munka kimondottan a magánjogi (polgári jogi), illetve családi jogi területekre koncentrál, egyéb normakollízióval – például a közjogi-közigazgatási szabályok kollíziójával – nem foglalkozik.

Miután a téma erős európai jogi beágyazottsággal rendelkezik, a dolgozat kitér az európai közjogi gyökerek áttekintésére, a normák megalkotásának mikéntjére, a Lisszaboni Szerződés¹ jelentősebb, e területet érintő újdonságaira is.²

Emellett természetesen a dolgozat fő része az uniós kollíziós joggal, annak felépítésével és egyes rendelkezéseivel foglalkozik. Itt egyrészt a kodifikált jogot tekinti át, másrészt – ahol szükséges – kitér az Európai Bíróság joggyakorlatára is. E joggyakorlat bizonyos területeken kiemelkedő szereppel bír.

A munka a fentiek mellett szűk körben foglalkozik a kapcsolódó tagállami nemzetközi magánjogi szabályokkal is. Utóbbi szabályokból levonhatunk következtetéseket az uniós jogi rezsimre nézve is. Érdekes kérdés ugyanis, hogy az uniós jogalkotó mennyiben támaszkodik a nemzeti jogalkotásra, illetve mennyiben teremt új, a tagállami normáktól eltérő jogot.

Végül, de nem utolsósorban a dolgozat tárgyalja a kapcsolódó hazai szabályokat is. E normák bizonyos esetekben jelentős szereppel bírhatnak. Bizonyos uniós instrumentumok ugyanis a tárgyi hatályukat szűkítő rendelkezéseket tartalmaznak. Ebből eredően a fennmaradó – kevésbé jelentős – területeken a magyar bíróságoknak továbbra is alkalmazni kell a magyar kollíziós jogot is.

2. A dolgozat megírásának céljai

E téma választására több körülmény sarkallta a szerzőt. Amikor a polgári jogi együttműködés területével hozzávetőleg 3-4 éve elkezdett ismerkedni, egy nemzetközi magánjogi „robbanás” előtt álltunk. Elégtelenek voltak az uniós instrumentumok, viszont megindult egy kiterjedt kodifikáció, mely a kollíziós kötelmi jog, azaz a szerződési jog és a kárkötelmek jogának reformjával kecsgettett.

Azt követően, hogy e reformot végrehajtották, illetve az elfogadott szabályok hatályba léptek, egyre nehezebben lehet eligazodni az újabb és újabb uniós kollíziós rendelkezések között, annak ellenére, hogy e normák jelentősége igen nagy. Másrészt, az egyes

¹ Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról. HL C 306., 2007.12.17, 1. Áttekintésére ld.: HORVÁTH Z.-ÓDOR B.: *Az Európai Unió szerződéses reformja – Az Unió Lisszabon után.* HVGORAC, Budapest, 2008.; GRILLER, S.-ZILLER, J. (eds.): *The Lisbon Treaty – EU Constitutionalism without a Constitutional Treaty?* Springer, Wien, 2008., DOUGAN, M.: *The Treaty of Lisbon 2007: Winning Minds, Not Hearts.* *Common Market Law Review*, Vol. 45 (2008) 617-703.

² Vö. CZIGLER D. T.-HORVÁTHY B.: Az EU tagállamok bel- és igazságügyi együttműködése a Lisszaboni Szerződést követően. In: *Prudentia Iuris Gentium Potestate – Ünnepi tanulmányok Lamm Vanda tiszteletére.* MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2010. 61-103.; FAZEKAS J.: Bel-és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban. *Európai Tükör - Különszám*, Vol. 14 (2009) No. 3 87-112.

jogszabályokat – a nemzetközi és hazai szakirodalomban – vagy önállóan tárgyalják,³ vagy a tagállami (nemzeti) nemzetközi magánjogot taglaló munkákba illesztik be.⁴ Ezek mellett – partikulárisan – olyan megoldás is létezik, hogy egy részterület – például a nemzetközi szerződési jog – anyagi jogi szabályai mellett ismertetik az uniós nemzetközi magánjogi normákat.⁵

E módszerek mind rendelkeznek létjogosultsággal, és praktikus szempontból is igencsak hasznosak. Jelen dolgozat szerzője ugyanakkor egy európai jogi megközelítésű írást szeretett volna létrehozni, mely az uniós nemzetközi magánjogot, mint az európai jog egy részét tárgyalja. Ennek a megoldásnak is számos haszna lehet. Így például egyre tisztábban látni, hogy az egyes uniós jogszabályok tartalmánál kezd fontosabbá válni a normák egymáshoz való viszonyának vizsgálata. A hazai jogszabályok, nemzetközi szerződések és a számtalan uniós szabály „forgatagában” nehéz eligazodni. Bizonyos esetekben nehezen eldönthető, hogy melyik élethelyzetre melyik normát hívjuk fel. Egy példával megvilágítva a problematikát: azt, hogy mit értünk szokásos tartózkodási hely alatt, hellyel-közzel mindannyian tudjuk. Az is egyértelmű, ha egy rendelet adásvételi szerződésekre az eladó szokásos tartózkodási helyét rendeli alkalmazni. Azt viszont, hogy egy uniós rendelet a hazai normákat felülírja-e, illetve az e téren kötött nemzetközi egyezményeink hogyan viszonyulnak a rendelethez, vagy, hogy mely területek mely norma alá tartoznak, már sokkal nehezebben látjuk át.

Az uniós kollíziós jog ráadásul számos kérdést vet fel: milyen irányba fejlődjön a joganyag és hol találhatóak a határai? Mik azok a területek, amiket be lehetne és be kellene vonni a szabályozásba? Mely területek szabályozása a legproblematicusabb? E kérdésekre a választ legfőképp egy átfogó, kimondottan európai joggal, európai nemzetközi magánjoggal foglalkozó mű adhatja meg számunkra. Szerkezetét és tartalmi elemeinek mélységét tekintve hasonló, átfogó munka már kikerült a MTA Jogtudományi Intézetének műhelyéből. Ligeti Katalin ugyanis egy úgyszintén a bel- és igazságügyi együttműködés alá tartozó területen már megjelentetett több kötetet is. Utóbbiak az Európai Unió büntetőjogát tekintik át és jelen dolgozat szerzőjének is mércéül szolgálhattak.⁶

A fentiek mellett ráadásul az uniós kollíziós jog rokonterületeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a nemzetközi eljárásjogászok – miután az eljárási jog harmonizációja korábban indult meg – némileg elhúztak a nemzetközi magánjogászok mellett. E tény mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomra nézve igaz. Számtalan könyv jelent meg hazánkban is, mely az uniós eljárásjogot tárgyalja. Egyik-másik ezek közül európai színvonalú. Érdemes itt megemlíteni a Kengyel-Harsági féle „Európai polgári eljárásjog kötetet”,⁷ vagy Wopera Zsuzsa⁸ munkáit, esetleg a Brávác-Szőcs féle európai (polgári) eljárásjogot (is) tartalmazó, „Jogviták határok nélkül” című könyvet.⁹ Jelen írás szerzője – tartalmánál fogva – ide sorolná

³ Ld. pl. DICKINSON, A.: *The Rome II Regulation*. Oxford University Press, Oxford, 2009.; *Rome I Regulation* (Ed. Ferrari, F.-Leible, S.). Sellier, Munich, 2009.

⁴ Utóbbi megoldást választja az – újonnan módosított – nemzetközi magánjogi (tan)könyvek jelentős része, ld. pl. BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. KRIM Bt., Budapest, 2010.

⁵ Ld. pl. *Internationales Vertragsrecht – Das internationale Privatrecht der Schuldverträge* (Hrsg. Reithmann, C.-Martiny, D.). Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2010. 1245-1316.

⁶ LIGETI K.: *Büntetőügyekben és rendőri ügyekben történő együttműködés az Európai Unióban*. KJK Kerszöv, Budapest, 2004.; *Az európai büntetőjog kézikönyve* (Szerk. Kondorosi F. – Ligeti K.). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

⁷ KENGYEL M.-HARSÁGI V.: *Európai polgári eljárásjog*. Osiris, Budapest, 2006.

⁸ *Az Európai Unió polgári eljárásjoga* (Szerk. Wopera Zs.). CompLex, Budapest, 2007.; *Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában – Kommentár a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében elfogadott közösségi normákhoz* (Szerk. Wopera Zs.-Wallacher L.): CompLex Kiadó, Budapest, 2006.

⁹ BRÁVÁCZ O.-né-SZŐCS T.: *Jogviták határok nélkül: Joghatóság, külföldi határozatok elismerése és végrehajtása polgári ügyekben*. HVG - ORAC, Budapest, 2003.

még Nagy Csongor István „Az Európai Unió nemzetközi magánjoga” című¹⁰ nagy ívű munkáját is, mely – a 2007-2008-as évi kollíziós jogi „robbanást” megelőző – európai nemzetközi magánjogot (kollíziós jogot, illetve eljárási jogot) tárgyalja egy kötetben.

Összefoglalva tehát, a dolgozat megalkotásának két főbb célja volt: egyrészt egy áttekintést ad, mely alapján számba lehet venni az *acquis communautaire* nemzetközi (kollíziós) magánjogi szabályait, illetve azok közjogi hátterét. Másrészt a joganyag fejlesztésére vonatkozóan a jövőre nézve is megfontolandó megállapításokat tesz. Utóbbi területhez kötődően úgyszintén elkerülhetetlen az európai intézményi háttér ismertetése.

3. Az alkalmazott kutatási módszerek

Mivel a munka komplex, ezért az egyes részek megírásakor az azokra jellemző „gondolkodásmóddal” kellett dolgozni. Másmilyen jellegű összefüggései vannak ugyanis egy európai jogi területnek, illetve egy nemzetközi magánjogi kérdésnek. Ennek megfelelően az alkalmazott módszerek is eltérőek. Az európai jog terén különösen fontos volt az elsődleges (*primer*) jogforrások vizsgálata, áttekintése. E téren nagy szereppel bírt az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban: „EUMSZ”)¹¹ elemzése. Az uniós kollíziós szabályok kapcsán az egyes kollíziós (*szekunder*) jogforrások – legfőképp rendeletek – rendelkezéseinek értelmezése állt a középpontban. E téren tehát a „kommentár jelleg” dominál. A nem kodifikált kollíziós normák (rejtőzködő kollíziós szabályok, lásd később) áttekintésénél viszont az uniós joggyakorlaton, azaz az Európai Bíróság ítéletein volt a hangsúly.

Az egyes részeket a szerző folyamatosan publikálta. Ez volt az „ösztönző erő” arra, hogy a mű ne váljon felszínessé, és mintegy „kötelezve” volt arra, hogy oldalról-oldalra, címről-címré „átrágja” az ismertetett témaköröket, és lehetőség szerint megpróbálja minél alaposabban megismerni a kérdéses területeket.

Mivel az egyes rendelkezések magyarázata során kiválóan használható, a dolgozat írása során próbálta a legszélesebb körben feldolgozni a nemzetközi szakirodalmat. A hivatkozott források jó része elérhető Magyarországon is, például az Országgyűlési Könyvtárban, más részüket viszont külföldről szerezte be. Utóbbiak jórészt az európai joghoz, családi joghoz, illetve az öröklési joghoz köthető irodalomra vonatkoztak. E jogterületekhez kötődően fél évig kutatott a hamburgi Max Planck Intézet (*Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht*) ösztöndíjasaként utóbbi intézet könyvtárában.

II. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI ÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

1. A négy fejezet, mint a munka főbb pillérei

A mű négy nagyobb fejezetre van bontva, melyeken belül az egyes címek alatt találhatóak a különböző témakörök. A fejezetek a következők:

- I. fejezet: Az Európai Unió kollíziós jogának háttere
- II. fejezet: Egyes kollíziós jogi normák-javaslatok
- III. fejezet: Rejtőzködő kollíziós szabályok az uniós jogban

¹⁰ NAGY CS. I.: Az Európai Unió nemzetközi magánjoga. HVG ORAC, Budapest, 2006.

¹¹ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés. 2010.3.30. HL C 83. 47

- IV. fejezet: Zárszó – Konklúziók

2. Az egyes fejezetek tartalma

Az első fejezet „Az Európai Unió kollíziós jogának háttere” nevet viseli. E rész a fontosabb normákat, illetve azok megalkotásának történeti háttérét tekinti át.

A második, „Egyes kollíziós normák, javaslatok” elnevezésű fejezet az uniós kollíziós normák/javaslatok egyes rendelkezéseit, összefüggéseit magyarázza. A vonatkozó jogszabályokat a szerződésekre alkalmazandó jogot meghatározó Római Egyezmény¹² alapján a szakirodalom római rendeleteknek is szokta nevezni. E rendeletek-javaslatok a következők:

- a Róma I. rendelet,¹³ mely az egyes szerződésekre alkalmazandó jogot határozza meg,
- a Róma II. rendelet,¹⁴ mely a károkozásokra alkalmazandó jogról rendelkezik,
- a Róma III. rendelet,¹⁵ mely a válásokra alkalmazandó jogot fogja szabályozni,
- a Róma IV. rendeletjavaslat,¹⁶ mely – egyéb, eljárási kérdések mellett – az öröklési kérdésekre alkalmazandó jogot (is) szabályozza,

¹² A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezmény (Magyarországon kihirdette: 2006. évi XXVIII. törvény). Hatályba lépett: 1991. április 1-jén. Magyarországon hatályba lépett: 2006 június 1-jén. Ld. BURIÁN L.: A Római Egyezmény alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdései, valamint az Egyezmény várható reformja. *Közjegyzők Közönye*, Vol. 1 (2008) No 3 3-19.; SZABÓ S.: A közösségi jog beékelődése nemzetközi szerződési jogunkba. *Külgazdaság*, Vol. 50 (2006) No 9-10 107-119.; LANDO, O.: The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *Common Market Law Review*, Vol. 24 (1987) No 2 159-214.; PLENDER, R.: *The European Contracts Convention*. Sweet and Maxwell, London, 1991.; WILLIAMS, P. R.: The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 35 (1986) No 1. 1-31.

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.). HL L 177., 2008. 07. 04., 6. Vö. LEIBLÉ, S.–LEHMANN, M.: Die Verordnung über das auf vertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht („Rom I“). *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 8 528-543.; *Rome I Regulation... i. m.*; WAGNER, R.: Der Grundsatz der Rechtswahl und das mangels Rechtswahl anwendbare Recht (Rom I-Verordnung) – Ein Bericht über die Entstehungsgeschichte und den Inhalt der Artikel 3 und 4 Rom I-Verordnung. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28 (2008) No. 5 377-386.

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról („Róma II.“). HL L 199., 2007.07.31., 40. DICKINSON, A.: *The Rome II... i. m.*; HEISS, H.-LOACKER, L. D.: Die Vergemeinschaftung des Kollisionsrechts der ausservertraglichen Schuldverhältnisse durch Rom II. *Juristische Blätter*, Vol. 129 (2007) No. 10 613-646.; LEIBLÉ, S.-LEHMANN, M.: Die neue EG-Verordnung über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht („Rom II“). *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 53., (2007) No. 10., 721-735.; SYMEONIDES, S. C.: Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity. *American Journal of Comparative Law*, Vol. 56 (2008) No. 1 173-218.; WAGNER, GERHARD: Die neue Rom-II-Verordnung. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28., (2008) No. 1., 1-17.

¹⁵ A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. HL L 343. 2010.12.29., 10. Vö. FIORINI, A.: Rome III – Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going Too Far? *International Journal of Law, Policy and the Family*, Vol. 22 (2008) No 2 182-186.; GÄRTNER, V.: European Choice of Law Rules in Divorce (Rome III): An Examination of the Possible Connecting Factors in Divorce Matters Against the Background of Private International Law Developments. *Journal of Private International Law*, Vol. 2 (2006) No. 1 99-135.; KOHLER, Ch.: Zur Gestaltung des europäischen Kollisionsrecht für Ehesachen: Der steinige Weg zur einheitlichen Vorschriften über das anwendbare Recht für Scheidung und Trennung. *FamRZ – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht*, Vol. 55 (2008) No. 18. 1673-1680.; WAGNER, R.: Vereinheitlichung des IPR in Ehesachen in Europa. *FamRZ – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht*, Vol. 50 (2003) No. 12 805.

- a Róma VI. rendelet,¹⁷ valamint az ahhoz kapcsolódó Hágai Jegyzőkönyv¹⁸ melyek – bizonyos eljárási kérdések mellett – a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot (is) szabályozzák,¹⁹

A harmadik, „*Rejtőzködő kollíziós szabályok az uniós jogban*” című fejezet azon kollíziós szabályokra fókuszál, melyek nehezen fellelhetőek a töredezett uniós joganyagban. E szabályok két típusba sorolhatóak. Bizonyos rendelkezéseket egy-egy jogterület anyagi jogi (esetleg eljárási jogi) normáihoz csapták hozzá. Jó példa e szabályokra a fogyasztóvédelem: az egyes irányelvek anyagi jogi fogyasztóvédelmi szabályai között fel-fellelhetünk kollíziós normákat is. Más, e körbe tartozó rendelkezések nem kodifikáltak. Utóbbiakat az Európai Bíróság joggyakorlata mondta ki és rögzítette a tágran megfogalmazott, legtöbbször első ránézésre nem kollíziós tartalmúnak tűnő jogszabályi helyek között. Utóbbi normacsoportra példa az Európai Bíróság kollíziós társasági jogi jogalkalmazása. Összességében nézve tehát a rejtőzködő kollíziós szabályok fejezetben érintett témakörökhöz tartozik a fogyasztóvédelmi irányelvekben található kollíziós szabályok ismertetése, a belső piac jogának és a kollíziós jognak az összefüggései, a névviselés problematikája, valamint az Európai Bíróság által létrehozott társasági jogi szabályok áttekintése.

A negyedik, „*Zárszó – Konklúziók*” fejezet a szerző uniós kollíziós jog egészére vonatkozó meglátásait foglalja össze. E fejezet egyrészt a joganyag jelenlegi helyzetét írja le, másrészt a jövőre nézve is megállapításokat tesz.

¹⁶ Javaslat: az Európai Parlament és a Tanács rendelete az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok és közokiratok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési tanúsítvány bevezetéséről. COM (2009) 154 végleges. *Vö.* DÖRNER, H.-HERTEL, CH.-LAGARDE, P. RIERING, W.: Auf dem Weg zu einem europäischen Internationalen Erb- und Erbverfahrensrecht. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 25 (2005) No. 1 1-8.; JUNGHARDT, A.: Die Vereinheitlichung des Erb- und Testamentsrechts im Rahmen einer Europäischen Verordnung – Rom IV-VO. S. Roderer Verlag, Regensburg, 2009.; MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW: Comments on the European Commission’s Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession. Elérhető: http://www.mpipriv.de/shared/data/pdf/mpi_comments_succession_proposal.pdf (2010. június 1.) Nyomatott formájára ld. *Rebels Zeitschrift*, Vol. 74 (2010) No. 3;

¹⁷ A Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről. HL L 7., 2009.1.10., 1-79.

¹⁸ Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=133 (2010. május. 31.)

¹⁹ ANDRAE, M.: Zum Verhältnis der Haager Unterhaltskonvention 2007 und des Haager Protokolls zur geplanten EU-Unterhaltsverordnung. *FPR - Familie Partnerschaft und Recht*, Vol. 14 (2008). No. 5 196-202.; BONOMI, A.: Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations – Explanatory Report. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=4898&dtid=3 (2010. május 31.); JANZEN, U.: Die neuen Haager Übereinkünfte zum Unterhaltsrecht und die Arbeiten an einer EG-Unterhaltsverordnung. *Familie Partnerschaft und Recht*, Vol. 14. (2008). No. 5 218-221.

III. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA

1. Hasznosulás a gyakorlati jogélet szemszögéből

Nézetünk szerint a kutatás eredményeinek értékelésekor külön kell választani a gyakorlati és az akadémiai hasznosulást. Bizonyos esetekben ugyanis egy dolgozatban nem feltétlenül jelenik meg mindkettő, és e tény nem is von le egy-egy mű értékéből. Jelen dolgozat szerzőjének ugyanakkor az volt a célkitűzése, hogy lehetőség szerint mindkettő elem jelen legyen munkájában.

A gyakorlati jogélet számára a dolgozat egy összefoglaló, mely alapján el lehet tájékozódni a különböző normák között. Különösen igaz ez a dolgozat gerincét alkotó „Egyes kollíziós jogi normák” c. fejezetre, azon belül is a dolgozat egyik legterjedelmesebb részére, a szerződések jogának ismertetésére. Jelen írás szerzője – lévén, hogy több nagyobb nemzetközi ügyvédi irodában is dolgozott – kiemelkedően fontosnak találja, hogy bizonyos problémakörök ismertetése közérthetően, egyértelműen hozzáférhető legyen. E hozzáféréssel magabiztosabb jogalkalmazást és gyorsabb munkát lehet elérni, ezáltal pedig – közvetve – pénzt lehet megtakarítani. A szerző tudatosan kezdett el uniós kollíziós joggal foglalkozni, ugyanis a nemzetközi magánjog szerepével és nehezen átlátható voltaival gyakorlati munkája során is szembesült. Ha a problémakör minden egyes rész kérdését nem is, de bizonyos aspektusait talán sikerült jobban megvilágítani.

2. Hasznosulás az akadémiai szcéna szemszögéből

A fentiek mellett számunkra kiemelkedő jelentőségű, hogy milyen eredményt jelent hasonló munka megalkotása a hazai akadémiai, és így különösen a hazai nemzetközi magánjogi szcéna szemszögéből nézve.

A munka összefoglaló jellege e téren is lényeges lehet. A jogtudomány szemszögéből a hangsúly ugyanakkor az egyes kérdések akadémiai igényű tisztázásán van: lehetőség szerint az egyes rendelkezések és a háttérintézmények minél alaposabb bemutatása a cél. Másrészt lényeges és hasznos lehet a jelenlegi szabályokról és intézményrendszerrel tett megállapítások strukturált formába öntése, értékelése, az esetleges kritikák felvállalása. Harmadrészt – és ez utóbbi szempont az előzőekből fakad – a jövőbeli „ideális” joganyag megalkotására is fontos javaslatokat kell tenni. A továbbiakban ezen szempontokat próbáljuk bemutatni.

3. De lege lata megjegyzések

a) Az uniós kollíziós jog önállósodása

Az értekezést áttekintve megállapíthatjuk, hogy az uniós nemzetközi magánjog sajátos módon írja át a nemzeti jogot. Nagy általánosságban, az *acquis communautaire* egészére vonatkoztatva kijelenthető, hogy elvileg az Unió az egyes tagállami szabályozások közös megoldásait lenne hivatott keresni, vagy legalábbis ezzel az előfeltevéssel élhetnének – szoktunk élni – vele szemben. Az uniós intézmények – leginkább a javaslatokat előkészítő Európai Bizottság – legtöbbször vagy az ún. *common core* (közös mag), vagy a *better law* (jobb jog) technikák közül választanak, ha egy kérdést rendezni szeretnének. Mindkét technika az egyes tagállami szabályok-szabályozási módszerek összehasonlító elemzésére épül.

A „közös mag” technika alkalmazása során először számba veszik a vonatkozó tagállami rendelkezéseket, majd a legtöbbet alkalmazott módszert beépítik az uniós jogszabályba. E technikával viszonylag keveset találkozunk az uniós kollíziós jogban: már a Római

Egyezmény szerkezete is gyökeresen eltért a tagállamok jelentős részének szerződési jogra vonatkozó szabályozástól, és e tendencia idővel még erősödött is.

Ahogy említettük, a „jobb jog” megtalálása is az összehasonlító-elemző módszerre épül. Ebben az esetben egy szubjektív tényező is szerepet játszik: az Unió már nem feltétlenül a leggyakrabban (a legtöbb tagállamban) alkalmazott megoldást választja. Hogy mi alapján választ, olykor kérdéses, máskor tisztán látható. Az esetek jelentős részében – a kollíziós jog szoros gazdasághoz való kötöttségéből eredően – a jobb jog kiválasztása mögött húzódó értékválasztást a belső piac törvényei és érték koncepciója határozzák meg. Talán ez a technika, köszön vissza a legsűrűbben az Unió kollíziós jogalkotásában. Számtalan példát lehetne mondani olyan esetekre, amikor egy kisebbségben, a tagállamok egy részében alkalmazott megoldást általános szintre emel.

A fentiek mellett vannak olyan esetek, amelyekben teljesen önálló gondolatokat és rendelkezéseket kodifikálnak, melyek jószereivel mindegyik tagállam jogától idegenek. Azt mondhatjuk, hogy e harmadik technika is a „jobb jog”, a „*better law*” kiválasztására épül. A „jobb jogot” viszont egy „éterből kinyert” jog képviseli, mely hasonló formában nem, vagy csak töredékesen létezik a tagállami jogrendszerekben. Ezekben az esetekben olyan érzésünk támadhat, hogy az Unió, mint egy önálló öntudatra ébredt „lény” halad előre. Azt mondhatjuk, hogy saját céljai, így különösen a belső piac törvényei alá rendeli a nemzetközi magánjogot is.

A fentiek alapján megállapítható: az uniós nemzetközi magánjogot – a fejünkben is – egyre inkább le kell választani a nemzeti jogokról. Önálló területté vált, önálló arculattal rendelkezik, mely mögött (elvileg) önálló érték koncepció áll. A tagállami jogok talaján álló előfeltevéseinket földre kell tennünk, el kell felejtenünk. Egyrészt önálló tendenciák jelentkeznek, melyek a nemzeti alapon nyugvó tagállami jogalkotással nem összeegyeztethetőek. Másrészt – és ez már az európai egység gondolat problémaköréhez tartozik – az Európai Unió értékei átszivárognak a nemzetközi magánjogba, és megjelennek a kollíziós jogszabályi rendelkezések között. Mi több, alapvetően határoznak meg bizonyos jogviszonyokat. A továbbiakban néhány, általunk önkényesen kiragadott pontra szeretnénk felhívni a figyelmet.

b) Az állampolgársági elv háttérbe szorulása

Számos területen, ahol a nemzeti kódexek eddig az állampolgárság kapcsolóelvét alkalmazták, ezen elvet felváltja a szokásos tartózkodási hely jogának alapul vétele. Különösen jellemző ez a tendencia a családi jogi, illetve az öröklési jogi tartalmú rendeleteknél/rendeletjavaslatoknál. Az Unió kollíziós jogban azt látjuk, hogy az állampolgárság egyre lényegtelenebbé kezd válni, a hangsúly a tartózkodási helyen van. A jogalkotó fejében a nemzetállamok klasszikus felfogása helyett egy sokszínű, plurális Európa képe áll. Ebben az „új Európában” az európai polgárok szabadon utaznak és tartózkodnak a másik államban, és jogaik is hasonlóak a másik állam állampolgárainak jogaihoz. Az állampolgárság kapcsolóelvét sehol sem alkalmazza az uniós jog elsődleges, kizárólagos kapcsolóelvként, az állampolgárságon alapuló diszkriminációt pedig kimondottan tilalmazza.

c) A harmadik államokból származók jogainak bővülése

A szokásos tartózkodási hely kiemelkedő szerepének egyéb következménye is van: a tagállami szabályok harmadik államok állampolgáira is vonatkoznak, amennyiben az Unió területén tartózkodnak. Emellett ugyanakkor már egy ideje érződik az eljárási szabályok terén is egyfajta sajátos „hazafelé törekvő” attitűd. Egy német bíróság például megállapította joghatóságát egy sri lankai házasság válása kapcsán, amely esetben a feleség és a gyerekek is Sri Lankán éltek és az ügy szinte alig kapcsolódott Európához. Az egyetlen európai elem a

Németországba költözött férj német szokásos tartózkodási helye volt. A döntés számos kritikát kapott.²⁰ A szerzők túlzott Európa központúsággal vádolták a bíróságot.

Ez az EU-centrizmus olvasható ki az újabb kollíziós jogi javaslatokból is. A jogalkotó Európát egy sajtószerű „olvasztótégelyként” képzele el: aki itt él, arra a mi (uniós) jogunk alkalmazandó, és – nagy általánosságban véve – a mi bíróságaink járnak el – különösen a családi jog terén. Ez alól természetesen léteznek kivételek, de e kivételek általában nem kollíziós jellegűek.²¹ Azokat a jogokat ugyanis, amiket magunknak, európai uniós polgároknak megadunk, a szokásos tartózkodási hely alkalmazásával nekik is megadjuk, hiába ír elő esetleg az állampolgárságuk állama alacsonyabb jogi védelmet. Amennyiben feltételezzük, hogy a mi szabályaink alapján többletjogaik keletkeznek, ez a rájuk is kiterjedő jogalkalmazás a „*Fortress Europe*” (európai erőd) megszűnéséhez (belső eróziójához) vezethet, noha az Európa-központúság áll a háttérben. Nézetünk szerint ennek a hozzáállásnak van jó és rossz oldala is. Amennyiben azt gondoljuk, hogy a határokat fel kell számolni, adekvát választ kell adni a globalizáció kihívásaira, és a nemzetek közötti kooperációt fejleszteni kell, akkor e tényekre a jogalkotó logikus és megfelelő választ ad.

d) Beavatkozás a tagállamok „intimszférájába”

Ahogy korábban már említettük, az Európai Unió néhány kivételtől eltekintve nem hozott anyagi családi jogi, illetve öröklési jogi szabályokat. Ezzel szemben a kollíziós jogalkotás egyúttal anyagi jogalkotásként is működik. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az unió olyan előfeltevésekre alapozza a nemzetközi magánjogi normák megalkotását, melyek kimondottan anyagi jogi szabályokat is magukba foglalnak.

Másrészt a tagállami anyagi szabályokat közvetlenül is érintik a más államban, más állam joga alapján hozott határozatok elismerésére vonatkozó uniós rendelkezések. Ezek alapján például lehetséges, hogy egy-egy tagállam a saját joga alapján ugyan nem ismerne el egy tartásdíj fizetésére irányuló perben hozott határozatot, ám mégis kénytelen elismerni, hiszen az uniós jog kötelezi rá. Az idegen jog kizorítja a nemzeti jog alkalmazását.

Ezen problémákból eredően a jövőre nézve célszerűnek találnánk, ha az uniós joganyag az anyagi jogi szabályok szintjén is fejlesztésre kerülne. Különösen értendő ez a családi jogra, illetve az örökjogra, melyek kissé „talajt vesztett” jogterületek maradtak, hiszen e területeken csupán kollíziós rendelkezéseket lehetett megalkotni. Persze az is egyértelmű, hogy az anyagi jogegységesítés e területeken igen komoly nehézségekbe ütközne.

e) Eltérő célok: az európaizálás és a nemzetközi-globális jogrend érték koncepciójának érvényesülése a tagállamok szempontjainak rovására

A fenti problémák és a nemzeti jogrendszerek háttérbe szorítása kapcsán minduntalan felsejlik a tagállamok és az Unió eltérő értékpreferenciájának kérdése. Az Unió ugyanis egy modern értékközösség, melyben azok az értékek, melyeket hagyományos, az európai közös történelmünk során rögzült értékeknek hiszünk, és melyeket jórészt a tagállamok (különösképpen a tagállami alkotmányok) képviselnek, nem, vagy nem feltétlenül jelennek meg.²² Amennyiben ezen értékek fellelhetőek az *acquis communautaire*-ben, sokszor nincsenek kimondva, illetve számtalan esetben csupán töredezett formában fedezhetőek fel. Egyetértünk azon véleménnyel, hogy „az EU értékstruktúrája semmiképpen sem tekinthető

²⁰ Az ügyre nézve ld. JAYME, E.: Die kulturelle Dimension des Rechts – ihre Bedeutung für das Internationale Privatrecht und die Rechtsvergleichung. *RabelsZ – Rabels Zeitschrift*, (2003) No. 2. 225-226. JAYME, E.-KOHLER, Ch: Europäisches Kollisionsrecht 2006: Eurozentrismus ohne Kodifikationsidee? *IPrax - Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 6 538.

²¹ *Vö. pl.* GYENEY L.: Családegyesítés kettős mércével? *Iustum, Aequum, Salutare*, Vol. 3 (2007) No. 4 2007 77-102.

²² *Vö.* FEKETE B.: Európa értékei és az értékek Európája. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 65 (2010) 4.

kiegyensúlyozottnak, és ezért a szerződési rendszer illetve a hozzá kapcsolódó intézményi háló nem képes az európai közgondolkodást általánosságban meghatározó értékuniverzum teljességét megjeleníteni”.²³ Ezt mutatja az Alkotmányos Szerződés kálváriája, illetve a Lisszaboni Szerződés értékjogi szempontból foghíjas preambuluma is. Jelen pillanatban bizonyos értékek a levegőben lógnak, és az uniós jogalkotó hol ehhez, hol ahhoz az értékhez nyúl vissza a jogszabályok kodifikálása során.

Sőt, kijelenthetjük, hogy a nemzetközi magánjog terén a belső piac szabályai kerülnek a hagyományosnak hitt nemzeti értékek fölé. Ez a megállapítás egyébként annak ellenére is igaz, hogy formális értelemben a belső piactól elvált a kollíziós jog a Lisszaboni Szerződést követően. A belső piac hatását a magunk részéről a kollíziós jog terén nem feltétlenül tartjuk ördögtől valónak, hiszen a világ egyre inkább egy nagy globális térhez kezd hasonulni. Ráadásul a globális európai térnek is vannak értékei (gondoljunk csak a négy alapszabadság által megtestesített értékekre, például a szabad áruforgalomból, személyforgalomból eredő előnyökre, stb.). A „globális gazdasági térhez” kötődő értékek számos ponton szemben állnak a tagállamok attitűdjével. Jól látható ez a Róma III. rendelet körülményes elfogadása kapcsán is. Függetlenül a belső piactól, illetve a személyek szabad mozgásától, bizonyos államok nem szeretnék a házasságok felbontására vonatkozó – liberális, vagy épp szigorú – szabályozásukat feladni. Ebben az esetben ezen államok nem akarják a Róma III. által érintett jogviszonyokat (házasságot és különválást) a nemzetközi/európai tér szabályai alá rendelni.

Az értékek ugyanakkor „mindig a preferencia fogalmával állnak kapcsolatban, ami arra utal, hogy döntéseink során előnyben részesítjük a preferált jelenséget egy másikkal szemben”.²⁴ A kollíziós jogalkotás egy részében a nemzetközi gazdasági élet értékeit preferáljuk a klasszikus, tagállamok által korábban megfogalmazott értékek helyett. Nézetünk szerint az Unió a jogviszonyok nemzetköziesedésére adekvát választ ad. Fontosnak találnánk ugyanakkor az e válasz alapjául szolgáló gondolat- és értékrendszer nyílt és őszinte felvállalását. Az Unió nem lehet ugyanis értéksemleges rendszer, akármennyire próbálja magáról ezt sugallni. Számítalan olyan értékválasztás van, ami a nemzetközi magánjogon belül is megjelenik, és amely esetén egyértelműsíteni kellene, hogy miért azon módszert vagy értéket választottuk.

A jövőre nézve tehát megállapíthatjuk, hogy szükséges lenne egy megfelelő tágabb és szűkebb környezet kialakítása a nemzetközi magánjogi szabályok meghozatalához. A tágabb környezet alatt az elsődleges jogforrások rendszerének végiggondolását értjük. Fontos lenne lefolytatni azon vitákat, hogy mely értékek mentén kerüljön sor az Unióban jogalkotásra, másodlagos jogforrások létrehozatalára. Ezzel az uniós jogrenden belül elkerülhetnénk az esetleges koherenzavarokat, következetlenségeket.²⁵

A másik pont a megfelelő szűkebb jogi környezet – az uniós kollíziós jog általános részének – létrehozatala. Utóbbi megalkotásának nem csupán a közvetítendő értékek szempontjából lenne jelentősége, hanem jogtechnikai szempontból is lényeges lenne.

4. De lege ferenda megjegyzések

a) Az uniós kollíziós jog általános részének megteremtése

Nézetünk szerint tehát fontos lenne létrehozni az uniós kollíziós jog általános részét. Ezen tény a nemzetközi szakirodalomban is számos szerző vetette már fel.²⁶

²³ FEKETE: Európa... i. m. 212.

²⁴ FEKETE: Európa... i. m. 207.

²⁵ Újfént vö. GYENEY: Családegyesítés... i. m.

²⁶ HEINZE, Ch.: Bausteine eines Allgemeinen Teils des europäischen Internationalen Privatrechts, in: *Die richtige Ordnung – Festschrift für Jan Kropholler zum 70. Geburtstag* (Ed. Baetge, D.-von Hein, J.-von Hinden, M.). Mohr Siebeck, Tübingen, 2008. 105-127.; KREUZER, K.: Was gehört in den allgemeinen Teil eines

Az általános kérdések tisztázása kiemelkedően fontos feladat. Az Európai Bíróság joggyakorlata a jogalkotók visszafogott útmutatásai – a szűkszavú jogszabályi rendelkezések – alapján számos lényeges kérdést tisztázott már. Utóbbi intézmény a jogalkalmazás során tartalommal töltötte meg az amúgy semmitmondó, hézagos jogszabályi rendelkezéseket. Miután az Európai Bíróság igen nagy szabadságot élvez, e téren kvázi precedensrendszerűen működik az uniós jogalkotás. A pontosított, gyakorlat során kikristályosodott fogalmak között olyan alapvető jogintézményeket is találunk, mint a szokásos tartózkodási hely, a közrend, az imperatív szabályok, a szerződések, a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok, a hatóság (*judicial authority*) fogalmának tisztázása.²⁷

Ezen kérdések egy részében az uniós jog nem a nemzeti jogok értelmezését fogadja el a fogalom magyarázata során. Azt szokás mondani, hogy a fogalmak autonóm módon értelmezendők az uniós jog terén. Az egyes szabályok kapcsán az uniós értelmezést kell követni, azaz az *acquis communautaire* szabályait az Európai Bíróság által elfogadott módon kell értelmezni. Egy példával megvilágítva a problémát: a házasságok felbontására a Róma III. rendelet szerint jogválasztás hiányában, első lépcsőben a házastársak közös szokásos tartózkodási helyének jogát kellene alkalmazni. A szokásos tartózkodási helyet a rendelet nem határozza meg. Az Európai Bíróság joggyakorlata alapján ez utóbbi olyan hely, ahol a személy kialakította állandó, tartós érdekközpontját. Ezzel szemben az Nmjt. szerint szokásos tartózkodási hely az a hely, ahol valaki letelepedés szándéka nélkül hosszabb ideje tartózkodik. Ha valaki nem tartózkodik huzamosabb ideig egy államban, a magyar értelmezés szerint nem rendelkezne szokásos tartózkodási hellyel ezen államban, és így a feleknek nem is lenne közös szokásos tartózkodási helyük. Ez akár oda is vezethetne, hogy az állampolgárságuk alapján bírálják el az ügyet. Az uniós értelmezés ennél mélyebb és komplexebb: ha a személy kialakította állandó, tartós érdekeltségközpontját (például oda járt iskolába, ott van a lakása, ott élnek a szülei, gyermekei, férje, stb.), akkor ott található a szokásos tartózkodási helye. Amennyiben a másik fél szokásos tartózkodási helye is ebbe a tagállamba esik, a házasság felbontására lehetne alkalmazni ezen állam jogát. Az alapvető fogalmak értelmezése tehát befolyásolja a kodifikált, tételes szabályokat, jogszabályi rendelkezéseket is. Ebben az esetben egy nem kodifikált értelmezés felülírja majd a hazánkban megszokott, kodifikált jogszabály értelmezést is.

Véleményünk szerint a nap mint nap különböző területekkel találkozó jogalkalmazótól nem várható el, hogy részletekbe menően ismerje az Európai Bíróság joggyakorlatát, az egyes fontosabb ügyeket és az ügyek relevanciáit. Célszerű lenne egyértelműen definiálni számára azokat a kollíziós jogi, illetve kapcsolódó eljárásjogi alapokat, melyek figyelembevételével könnyebben átlátja az egyes kérdéseket.

Az általános rész létrehozatala mellett szól az a tény is, hogy fontos lenne az egyes normák között koherenciát teremteni és a koherenciazavarokat felszámolni. Ezen koherenciazavarok megszüntetése érdekében *de lege ferenda* első központi jelentőségű kérdésnek találjuk az európai kollíziós szabályok általános részének megteremtését.

europäischen Kollisionsrechts? In: *Kollisionsrecht in der Europäischen Union – Neue Fragen des Internationalen Privat- und Zivilverfahrensrechtes* (Hrsg. Jud, Brigitta - Rechberger, Walter H - Reichelt, Gerte). Jan Sramek Verlag, Wien, 2008. 1-61.; LEIBL: Rom I und Rom II... i. m. 49. és uo. 154. l.; Max Planck: Comments on Succession... i. m. 5. SONNENBERGER, H. J.: Randbemerkungen zum Allgemeinen Teil eines europäisierten IPR. In: *Die richtige Ordnung...* i. m. 227-246.

²⁷ Vö. NAGY CS. I.: Az egységes fogalomértelmezés következménye a formálódó közösségi nemzetközi magánjogban, különös tekintettel a polgári és kereskedelmi ügy, a szerződés és a szerződésen kívüli kötelelem fogalmára. *Európai Jog*, Vol. 8 (2008) No. 2

Az egységes rezsím létrehozatalára két módszer állhatna a jogalkotó rendelkezésre:

- vagy egy önálló, alapfogalmakat tisztázó rendeletet hoz létre,
- vagy egy átfogó kódexet, egy európai nemzetközi magánjogi törvénykönyvet alkot, melyet rendeletként lehetne elfogadni, és „az Európai Unió nemzetközi magánjogi törvénykönyve” funkciót tölthetné be.

Az alapfogalmakat tisztázó rendeletet szokás Róma 0. rendeletnek is hívni. E megoldást a magunk részértől kevésbé preferálnánk, ám amennyiben a különböző szabályok összeszedése egy nagyobb kódexbe nem lehetséges, talán az egységesítés felé vezető úton ez is egy hasznos állomás lehet.

A másik megoldás esetén, ha az Unió egy átfogó kódexet, egy európai nemzetközi magánjogi törvénykönyvet alkotna, vélhetően „összeolvasztaná” az elfogadott kollíziós normákat egy általános részt tartalmazó bevezetéssel. Álláspontunk szerint e megoldásnak lassan eljön az ideje. Szükséges, hasznos lenne elgondolkodni egy hasonló kódex megteremtésén. A kódex megalkotása ugyanis nem csupán az általános szabályok tisztázása, hanem a fragmentáltság elkerülésében, megszüntetésében is fontos szerepet játszana (ld. később).

Fölmerül a kérdés, hogy mely szabályokat kellene magába foglalnia egy általános kollíziós jogi szabályokat tartalmazó uniós jogszabálynak. Amennyiben egy egységes kódexet hoznánk létre, a következő pontok beillesztését tartanánk feltétlenül fontosnak:

- A jogszabályi hierarchia rendezése: a kódex és a nemzetközi egyezmények, egyéb uniós normák viszonyának rendezése, lehetőleg úgy, hogy a kódex e szabályokkal szemben elsőbbséget élvezzen. Azon nemzetközi egyezményeket, melyek az uniós joganyaggal szemben elsőbbséget élveznek, az áttekinthetőség végett egy helyre kellene összegyűjteni.
- Annak kimondása, hogy az egyes fogalmak értelmezése az uniós jog szempontjából alapvetően autonóm módon történik, és csupán akkor lehet a nemzeti jog alapján eljárni, ha erre az uniós jog lehetőséget teremt. Szükség esetén konkrétan meg kellene azokat az eseteket nevezni, ahol a nemzeti jog értelmezése alkalmazandó, vagy irányadó lehet.
- A legfontosabb kapcsolódó fogalmak definiálása. Ahogyan korábban említettük, nagyon hasznos lenne a következő kifejezésekre vonatkozóan definíciókat alkotni:
 - „Lakóhely”, „szokásos tartózkodási hely”, „domicile”.
 - „Szerződés”, „szerződésen kívüli kötelmi viszony”, „*culpa in contrahendo*” (a szerződéskötést megelőző tárgyalásokból eredő kár),
 - Az egyes szerződések terén fontos lenne a „fogyasztói szerződés” egységes definiálása. Úgyszintén lényeges lenne a „biztosítási szerződések” esetén leírni, hogy melyik szerződés mit takar (például mit jelent a „nagykockázatú szerződés”, „viszontbiztosítási szerződés”, stb.). Létfontosságú lenne a Róma I. rendeletben említett „szolgáltatás nyújtására irányuló szerződés” [Róma I. rendelet 4. cikk (2) bekezdése] definiálása, mely esetén jelenleg csupán a Brüsszel I. rendelethez kötődő Európai Bírósági ítéletekre hagyatkozhatunk.
 - A „megbízás nélküli ügyvitel”, a „jogalap nélküli gazdagodás”.
 - A „kárt okozó cselekmény”, „káresemény”, „beállt kár” fogalmak egységes használata és magyarázata. Ahogyan korábban említettük, a

jogalkalmazás e téren „billeg” a Róma II. rendelet és a Brüsszel I. rendelet között (ld. a dolgozatban a kárkötelmek körében írtakat),

- Az „imperatív normák”, és a „belföldi kógens szabályok” („azon jogszabályi rendelkezések, amelyekről megállapodás útján nem lehet eltérni) fogalmának értelmezése. Előbbi fordulat kapcsán egységesíteni kellene a terminológiát, jelenleg ugyanis hol elsőbbséget élvező kötelező rendelkezések”-re, hol „imperatív szabályok”-ra utalnak a kollíziós normák. Az „azon jogszabályi rendelkezések, amelyekről megállapodás útján nem lehet eltérni” fordulat kívülálló szemszögéből nézve különösen semmitmondónak tűnik. Érdemes lenne a joggyakorlatban is kikristályosodott definíciókat átvenni, és rögzíteni, hogy a belföldi kógens szabályok csak polgári jogi, kötelmi jogi normák, vagy egyéb szabályok is tartoznak ide? Jelenleg nem világos e fogalmak tartalma.
- A közrend pontosabb körülírása, az európai fejlemények beépítése.

- A cselekvőképesség/cselekvőképtelenség általános és átfogó szabályozása, melynek során akár anyagi szabályok megállapítását is szükségesnek tartanánk, hiszen olyan elementárisan a szerződéseket érintő kérdéstről van szó,
- A házasság fogalmának beillesztése az Európai Bíróság iránymutatásainak felhasználásával. Meg lehet-e tagadni az azonos neműek házasságát engedő jog alkalmazását közrendi alapon? A megtagadásnak mik lehetnek a következményei?
- A tartásdíj definiálása, főbb esetei.

b) A kollíziós jog töredezettségének megszüntetése

A nemzetközi magánjog rendelkezéseinek, illetve a nemzetközi magánjog által kijelölt anyagi jog tartalmának meghatározása egy-egy komplexebb jogeset kapcsán korántsem egyszerű. A kollíziós szabályok három rétegre tagozódnak:

- nemzeti kollíziós normák (ezt nevezhetjük a nemzetközi magánjog klasszikus szabályozásának, hiszen a nemzetközi magánjog történelmi fejlődéséből eredően alapvetően nemzeti jogág),
- nemzetközi szerződések, melyek bizonyos esetekben „felülírják” a nemzeti szabályokat, és
- uniós jogszabályok, melyek viszonyulása a fenti két réteghez ambivalens: bizonyos esetekben felülírják a szabályokat, míg más esetekben a nemzetközi egyezményeknek elsőbbséget biztosítanak.

Egy példával megvilágítva e rétegek egymáshoz való viszonyát: egy nemzetközi elemet tartalmazó közlekedési baleset ügyében elvileg a nemzeti szabályozásokat (hazánkban az Nmjt.-t) alkalmaznánk a károkozásra, melyeket a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok tekintetében a Róma II. rendelet egységesített, tehát e norma alapulvételével kell eljárni. A Róma II. rendelet viszont rögzíti, hogy a hágai közúti balesetekre vonatkozó egyezmény²⁸ azon országokban, melyek csatlakoztak az egyezményhez, megelőzi alkalmazását.²⁹ Az

²⁸ Convention of 4 May 1971 on the Law Applicable to Traffic Accidents. [Http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81](http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81)

²⁹ E megoldás hátrányára ld. NAGY CS. I.: The Rome II Regulation and Traffic Accidents: Uniform Conflict Rules with Some Room for Forum Shopping - How So? *Journal of Private International Law*, Vol. 6 (2010) No. 1 93-108.

egyezményhez csupán néhány állam csatlakozott. Ezen államokban az egyezmény szabályait kell alkalmazni, ezek bírósági nemzetközi elemmel rendelkező közúti baleset elbírálása esetén nem a Róma II. rendelet, hanem az egyezmény alapul vételével fognak eljárni. Más államokban viszont a Róma II. rendeletet kell alkalmazni.

A nemzeti és nemzetközi rétegre rakódik tehát rá az uniós joganyag. Utóbbi joganyag ugyanakkor "többé-kevésbé praktikus szempontok miatt a politikai akarattól, a konszenzuskészségtől függően, mozaikszerűen, erősen a véletlennek kiszolgáltatva fejlődik."³⁰ Az Unióban egyre több kollíziós normát hoznak, e szabályok rendszerét egyre nehezebb lesz átlátni. Ha e hármas rendszert áttekintjük, azt látjuk, hogy egy kollíziós kódex megteremtésével a három rétegből legalább egyet sikerülne egységesíteni, tisztábban átláthatóvá és kezelhetőbbé tenni. Az újrastrukturálás nem lenne újdonság az uniós jogalkalmazótól: számos olyan jogterület létezik, ahol a jogfejlődés a töredezett jogalkotástól az egységesítés felé haladt. Ilyen például a diplomák elismerése, vagy a szabad mozgás jogának (munkavállalók szabad mozgásának) szabályozása is.

A kollíziós szabályok mellett ráadásul lényeges szereppel bírna a számtalan joghatósági norma integrálása is. Áttekintvén egy egységes uniós nemzetközi magánjogi kódex lehetséges tartalmát, jogtechnikai okokból erősen támogatnánk a kollíziós normák, joghatósági szabályok, illetve a határozatok végrehajtására irányuló szabályok egy rendeletbe történő összefoglalását. A kollíziós szabályozáshoz ugyanis számtalan eljárási rendelkezés kapcsolódik. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- a Brüsszel I. rendelet,³¹
- a Brüsszel IIa rendelet,³²
- a korábban említett, tartásdíj kollíziós szabályait is tartalmazó 4/2009/EK rendeletet,
- a nem vitatott követelésekre vonatkozó rendelet,³³
- a kis értékű követelésekre vonatkozó rendelet,³⁴
- az európai fizetési meghagyásos eljárásra vonatkozó rendelet.³⁵

Abból kifolyólag, hogy a joghatóságra, valamint a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó normák szervesen kapcsolódnak az alkalmazandó jog meghatározásához is, fontosnak találjuk, hogy a kollíziós rezsím konszolidálásánál e rendeletek is beépítésre kerüljenek.

³⁰ VÖRÖS I.: VÖRÖS I.: Einige Probleme der Anwendung des EG-Rechts in Ungarn. *EIF Working Paper Series, Working Paper Nr. 16.* Institut für Europäische Integrationsforschung, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 2005. 29.

³¹ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. HL L 12., 2001.01.16., 1.

³² A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 338., 2003.12.23., 1.

³³ Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról. HL L 143., 2004.04.30., 15.

³⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről. HL L 199., 2007.07.31. 1.

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról. HL L 399., 2006.12.30., 1.

c) A területi töredezettség kezelése

ca)

Noha nem közvetlenül az európai nemzetközi magánjogi kódex megteremtéséhez kapcsolódik, mégis szükségesnek érezzük megjegyezni: a normarendszerbeli töredezettséget növeli Dánia, az Egyesült Királyság és Írország korábban említett különállása is. Egyes uniós jogszabályokban még kikötik, hogy a jogszabály nem vonatkozik bizonyos államokra, majd – ha jobban megismerjük a jogszabályt és annak hátterét – egy szinte „eldugott” uniós dokumentumból megtudhatjuk, hogy egyes államok utólag már csatlakoztak a norma alkalmazásához.

Így például az Egyesült Királyság a Róma I. rendelet alkalmazásához nem csatlakozott. Később viszont – miután lefolytatták a szükséges társadalmi vitát – bejelentette, hogy a rendeletet magára nézve kötelezőnek fogadja el. A rendeletben ezzel szemben továbbra is az áll, hogy a rendelet nem alkalmazandó az Egyesült Királyságban, mert nem csatlakozott az alkalmazásához. A rendelet (45) preambumbekzdése így fogalmaz:

„Az Európai Unióról szóló szerződéshez és az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, az Egyesült Királyság és Írország helyzetéről szóló jegyzőkönyv 1. és 2. cikkének megfelelően, és az említett jegyzőkönyv 4. cikkének sérelme nélkül, az Egyesült Királyság nem vesz részt a rendelet elfogadásában, és az rá nézve nem kötelező, azt nem köteles alkalmazni”.

E fordulat alapján bárki, aki kevésbé ismeri a norma európai jogi hátterét, azt hiheti, hogy az nem alkalmazandó az Egyesült Királyságban. Álláspontunk szerint célszerű lenne elgondolkozni a rendszer módosításán: az *opt-in*, *opt-out* lehetőségek biztosítása nem feltétlenül vezet jogtechnikai szempontból helyes megoldásra. Amennyiben viszont utólagos *opt-in*-re lehetőséget biztosítunk, annak alkalmazását a jogszabályok szövegén is át kellene vezetni.

cb)

Ehhez hasonlóan problematikus a megerősített együttműködés engedélyezése is bizonyos területeken. Így például jónak és helyesnek tartjuk, hogy a válások felbontásának jogát egységesen szabályozzuk. Amennyiben viszont bizonyos államok nem vesznek részt egy vonatkozó rendelet elfogadásában és alkalmazásában, nehezen átláthatóvá válik az illető rendelet területi hatálya. Idővel ráadásul szinte követhetlenné válik majd, hogy mely államok csatlakoztak a rendelethez, és mely államok tartották attól távol magukat.

A megerősített együttműködés a haladást szolgálja, és jelentős érvek szólnak mellette. Emellett viszont hátránya, hogy a rendszert szétzilálja, így nézetünk szerint nem feltétlenül helyes az engedélyezése.

d) A kimaradó területek kodifikálása

da)

A fentiek alapján megállapítható, hogy – bármily utópisztikusan is hangzik – a kollíziós jogon belül célszerű lenne egy egységes európai törvénykönyvet létrehozni. Erre az általános rész megteremtése, a töredezettség felszámolása, illetve a szabályozott-szabályozatlan területek diverz jellege miatt is szükség lenne. Hasonló norma megalkotásához ugyanakkor integrálni kéne a jelenleg nem szabályozott területeket is. Már említettük, hogy az uniós jog a belső piac jogának gondolkodásmódját „erőszakolja rá” a nemzetközi magánjogra. Ettől függetlenül ugyanakkor más – a nemzeti gondolkodásmódtól idegen, az európai jog nemzetközi jellegéből eredő – elvek is hatnak, hathatnak a vonatkozó uniós szabályok megalkotására.

Az egyik hasonló elv a szubszidiaritás elve, mely – nézetünk szerint – számos szempontból hasznos, ugyanakkor jogtechnikai oldalról vizsgálva számtalan káros hatása van. Az elv szerint minden döntést azon a lehető legalacsonyabb szinten kell meghozni, ahol az optimális informáltság, a döntési felelősség és a döntések hatásainak következményei a legjobban láthatóak és érvényesíthetőek. E princípium egyik oldalán egyfajta biztonsági szelepként funkcionál: a tagállamok számára biztosítja, hogy az Európai Unió ne terjeszkedhessen túl a legszükségesebb problémák szabályozásánál. A másik oldalán viszont a szubszidiaritás elvének fenntartása a kollíziós jog szempontjából azt jelenti, hogy azokon a területeken, ahol az Unió, illetve annak intézményei nem látnak problémát, a jövőben sem várható uniós szintű jogalkotás. Ilyen lehet például a dologi jog, számtalan családjogi kérdés,³⁶ bizonyos társasági jogi kérdések, stb. Azt is meg kell, hogy jegyezzük; nem feltétlenül egyértelmű, hogy miért azon területek kerülnek kodifikálásra, amelyek, illetve miért azok maradnak ki, amelyek kimaradnak. Ilyen értelemben az Unió jogalkotás nem következetes.

A másik problematikus elv a hatáskörmegosztás elve. Ezen elvet sokszor fel szokták hívni, ha olyan területen kellene jogot alkotni, melyre esetleg az Uniónak nincsen hatásköre. Szerencsére azzal, hogy a Lisszaboni Szerződés a kollíziós jog erős belső piachoz való kötöttségét megszünteti, ezáltal hatáskörmegosztásbeli problémák nem merülhetnek fel. Elvileg bármely, nemzetközi kollíziós magánjogi területen lehetséges jogot alkotni. Az EUMSZ 81. cikkének (2) bekezdése így fogalmaz:

„[...] az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg – különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges –, biztosítandó a következőket:

[...]

a tagállamokban alkalmazandó kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztethetősége.”

E megfogalmazásból megállapítható: a fennmaradó területek kodifikálását a hatáskörmegosztás elve nem akadályozza.

A hézagos uniós jogalkotás azért is problematikus, mert az unió által szabályozott kérdések összefüggnek más, nem az uniós jog alá tartozó problémákkal. Így például, ha valaki elad egy ingatlant, az adásvétel szerződésére a Róma I. rendeletet, a dologi jogi aspektusára viszont a nemzeti szabályokat kell alkalmazni. E megoldások kicsit „bice-bóca” jogalkalmazáshoz vezethetnek, melyben egy jogviszony bizonyos oldalára egy nemzeti jogot, míg más oldalára uniós jogot kell alkalmazni. A határt ráadásul számos esetben nem egyszerű megtalálni, hiszen gondot okoz a jogviszony minősítése is.

db)

Nézetünk szerint számos olyan nagyobb és lényegesebb terület létezik, melyen érdemes lenne megkezdeni a koncepciózus kodifikációt. Ezzel összefüggésben az általános rész megteremtésén túl a következő fontosabb területekre alkalmazandó jog kodifikálására is szükség lenne:

- A dologi jog szabályainak rendezése. Utóbbi terület a klasszikus polgári jog egyik leghangsúlyosabb területe, ám mindezidáig elmaradt a vonatkozó uniós jogalkotás.

³⁶ A kollíziós családi jogon belül hosszú távon csupán a házassági vagyoni jogi szabályok kodifikálása várható.

Vélhetően ennek oka a *lex rei sitae* általános alkalmazásában keresendő. Mindazonáltal célszerű lenne e téren is egységes normákat alkotni.

- A szellemi alkotásokhoz fűződő szabályok teljes kodifikálása.
- A társasági jogra vonatkozó kérdések rendezése: székhelyáthelyezéssel kapcsolatos szabályok rögzítése, egyéb társasági jogi normák egy helyen történő rögzítése.
- A családi jogi kapcsolatokra alkalmazandó jog átfogó kodifikálása, a következő kérdések tekintetében is:
 - a házassági vagyoni jog,
 - a házasság és érvényessége,
 - a családi jogállás,
 - a szülő gyermek közötti jogviszony.
- Az összes, kollíziós tárgyú uniós rendelet tekintetében a tárgyi hatályt feleslegesen szűkítő korlátozás eltörlése, leépítése.

e) A Stockholmi Programban rögzített tervek az uniós joganyag fejlesztésére vonatkozóan
ea)

Az, hogy az uniós kollíziós jog merre fejlődik a jövőben, számunkra is kérdéses. Jól látható, hogy a korábbi tervek, így a Tampere Program, illetve a Hágai Program ambiciózus célokat rögzített a nemzetközi kollíziós magánjog jog terén is. Ehhez képest hasonló konkrét, elementáris változások végrehajtását a Stockholmi Program (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „Program”)³⁷ már nem tűzi ki. Emellett viszont némely fordulata bizakodásra adhat okot.

A dokumentum elfogadásától számított öt évben legfőképp a beindult jogalkotás befejezésére, valamint a korábban kitűzött tervek végrehajtására helyezik a hangsúlyt.³⁸ Az elfogadandó jogszabályok száma és jellege is kevésbé meghatározó, ráadásul konkrét teendőket nem ír elő. A Program igen kevés kollíziós jogra történő utalást tartalmaz – nézetünk szerint e kérdéseknél jóval erősebb polgári eljárásjogi oldala, melyre e helyütt nem térnénk ki.

A 3.1.2. pontjában ugyanakkor rögzíti:

„[...] az Európai Tanács úgy véli, hogy a kollíziós szabályok uniós szintű harmonizációját is folytatni kell azon területeken, ahol ez szükséges, például a különválás és a házasság felbontása tekintetében. A harmonizáció a társasági jogra, a biztosítási szerződésekre és a biztosítéki érdekeltségekre is kiterjedhetne.”

Emellett úgyszintén a 3.1.2 pontban található érdekes fordulat, hogy kimondják:

³⁷ A Bizottság közleménye a Tanácsnak és a Parlamentnek – A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség a polgárok szolgálatában (Stockholmi Program) COM (2009) 262 végleges; Notices from European Union institutions, bodies, offices and agencies. European Council: The stockholm programme — An open and secure europe serving and protecting citizens. HL C 115., 4.5.2010., 1.; Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions delivering an area of freedom, security and justice for Europe's citizens Action Plan Implementing the Stockholm Programme. COM(2010) 171 final

³⁸ Vö. Stockholmi program, 3.3.2 : „Az Európai Tanács felkéri a Bizottságot, hogy... adott esetben folytassa a közös kollíziós szabályokkal kapcsolatos munkát.”

„[...] fontos elkezdni a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén eddig elfogadott jogi eszközök egységes szerkezetbe foglalásával kapcsolatos munkát. Mindenekelőtt fokozni kell az uniós jogszabályok következetességét, a meglévő eszközök egyszerűsítése révén. Az eszközök koherenciájának és felhasználóbarát mivoltának biztosítására kell törekedni azok hatékonyabb és egységes alkalmazása érdekében.

[...]

Az Európai Tanács felkéri a Bizottságot, hogy [...] értékelje, hogy a meglévő uniós jogszabályok következetességének javítása érdekében indokolt-e az egységes szerkezetbe foglalás és az egyszerűsítés.”

Reméljük, e rendelkezések alapján beindulhat a joganyag strukturálása, amelyből egy valóban felhasználóbarát rendszer jöhetne létre.

eb)

A fentiek mellett a Stockholmi Program 3.5.1. pontja rögzíti:

„az Uniónak a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciában való tagságát arra kell felhasználnia, hogy aktívan előmozdítsa a legfontosabb egyezményekhez való, lehető legszélesebb körű csatlakozást, és a lehető legnagyobb mértékben támogassa a többi államot az eszközök megfelelő végrehajtásában.

Az Európai Tanács felkéri a Tanácsot, a Bizottságot és a tagállamokat, hogy minden partnerországot ösztönözzenek az Unió számára különösen fontos ezen egyezményekhez való csatlakozásra.”

E megjegyzésből azt véljük kiolvasni, hogy az Európai Unió – a fentiek mellett, sőt: a fentiek ellenére – erősíteni szeretné a nemzetközi arculatát a jövőben is.

IV. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI A KUTATÁS TÁRGYÁBAN

- CZIGLER D. T.: Nemzetközi (kollíziós) családi és öröklési jog az Európai Unióban – Az árral szemben. *Európai Tükör* (megjelenés alatt)
- CZIGLER D. T.: Az Európai Unió kollíziós társasági joga. *Állam- és Jogtudomány*, (2011) (megjelenés alatt)
- CZIGLER D. T.: Szülői felelősség és gyermekek jogellenes elvitele az Európai Közösségben. *Jogtudományi Közlöny* Vol. 66 (2011) No. 3.
- CZIGLER D. T.: Kollíziós jog kontra belső piac joga – „Rejtőzködő” nemzetközi magánjogi szabályok az európai unió jogában. *Külgazdaság*, Vol. 54 (2011) No 1-2.
- BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-VÖRÖS I.: III. fejezet: A kötelmi jog szabályai – Szerződések a közösségi és magyar nemzetközi kollíziós magánjogban. In: BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt, Budapest, 2010.
- BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-VÖRÖS I.: IV. fejezet: A kötelmi jog szabályai - A szerződésen kívüli kötelmi viszonyok (kárfelelősség) a magyar és közösségi nemzetközi kollíziós magánjogban. In: BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt, Budapest, 2010.
- BURIÁN L.-CZIGLER D. T.: VII. fejezet: A munkajogviszonyok szabályai a magyar és közösségi kollíziós nemzetközi magánjogban. In: BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt, Budapest, 2010.
- CZIGLER D. T.: Chao ab chao: Az irányelvi kollíziós szabályok továbbélése a Róma I. rendelet elfogadását követően. *Miskolci Jogi Szemle* Vol. 5 (2010) No. 2
- CZIGLER D. T.: Vélemények nemzetközi magánjogi kódexünk 2009 évi módosításáról és az európai polgári eljárásjog fejlődési irányáról. *Magyar Jog*, Vol. 57 (2010) No. 4
- CZIGLER D. T.-HORVÁTHY B.: Az EU tagállamok bel- és igazságügyi együttműködése a Lisszaboni Szerződést követően. In: *Prudentia Iuris Gentium Potestate – Ünnepi tanulmányok Lamm Vanda tiszteletére*. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2010.
- CZIGLER D. T.: A családi jog egységesítése az Egyesült Államokban és Európában, az európai jogelvek és a hazai szabályozás viszonya. *Magyar Jog*, Vol. 56 (2009) No. 1
- CZIGLER D. T.: Adalékok a nemzetközi magánjog kötelező normáinak elhelyezéséhez – Egy újonnan megjelent kötet margójára. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 64 (2009) No. 11
- CZIGLER D. T.: A szerződésekre alkalmazandó jogról szóló Róma I. rendelet a praktikum tükrében. *Külgazdaság*, Vol. 53 (2009) No. 9-10
- CZIGLER D. T.: A szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog meghatározása az Európai Közösségben: a Róma II. rendelet szabályai. *Külgazdaság* Vol. 52 (2008) No. 9-10
- CZIGLER D. T.: A szerződéses kötelekre alkalmazandó jog jövőbeni meghatározása az Európai Közösségben: a Róma I. rendelet szabályai. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 50 (2009) No. 1
- CZIGLER D. T.: Lexikon szócikkek: Négy alapszabadság, Áruk szabad áramlása, Személyek szabad áramlása, Szolgáltatások szabad nyújtása, Tőke szabad mozgása,

Dassonville formula, Dassonville ügy, Cassis de Dijon ügy, Keck ügy, Európai Bizottság, Közösségi versenyjog, Unió versenypolitika, Eurojust, Európai Igazságügyi Hálózat, Büntetőügyekben való rendőrségi és igazságügyi együttműködés. *Jogi lexikon* (Szerk. Lamm V.) CompLEX, Budapest, 2009.

- CZIGLER D. T.: Az első Brüsszel IIa. rendelettel kapcsolatos ügyek az Európai Bíróság előtt. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 63 (2008) No. 9
- CZIGLER D. T.: Az Európai Közösség csatlakozott a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciához. [Http://www.mta-jti.hu/czigler.pdf](http://www.mta-jti.hu/czigler.pdf)
- CZIGLER D. T.: Európai családi jog – Az Európai Unió és a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia családjogi rendszerének összefüggései. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 48 (2007) No. 3
- CZIGLER D. T.: Pantha rhei – Anyagi jogegységesítés és a nemzetközi magánjog fejlődése az Európai Közösségben. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 49 (2008) No. 2
- CZIGLER D. T.: Szülői felelősség és gyermekek jogellenes elvitele az Európai Közösségben. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 65 (2010) (megjelenés alatt)
- CZIGLER D. T.-GYÖNGY M.: A Róma I. rendelet elfogadásának előzményei és a jogalkotás menete. In: *Európai kollíziós kötelmi jog* (Szerk. Vörös I.-Palásti G.) Krim Bt, Budapest, 2009.
- CZIGLER D. T.-VÖRÖS I.: Megjelent az európai szerződési jogra vonatkozó közös referenciakeret vázlata. *Magyar Jog*, Vol. 55 (2008) No. 8